

Homeros ve Felsefe Tarihinde Alegorik Homeros Yorumları

*Homer and The Allegorical Interpretations of
Homer in the History of Philosophy*

Bahadır Karadağ*

Öz

Bu makalede Homeros şiiri ele alınmış ve ardından felsefe tarihinde Homeros'un yeri araştırılmıştır. Homeros ve filozoflar arasında sandığımızdan daha fazla münasebet vardır. Özellikle ilk çağ yunan filozofları bu bakımdan incelemeye değerdir. Felsefe tarihindeki iki önemli figür Platon ve Aristoteles Homeros bağlamında ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir. Homeros yorumlamalarının alegorik biçimde yapılmış olması Homeros eserlerinde geçen mitsel düşünceyi rasyonalize etme yoluyla felsefenin içine aktarmıştır. Bu bakımdan makalenin felsefe ve şiir ilişkisini yeniden düşünmeye fırsat sunabilecek türden bir çalışma olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Homeros, alegorik yorumlama, şiir, mitoloji, felsefe.

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

Abstract

In this paper Homeric poem is discussed and subsequently the place of Homer in the history of philosophy is inquired. There are more connections between Homer and philosophers than we think. Especially the early greek philosophers are in this regard worthy of studying. Two important figures in the history of philosophy; Plato and Aristotle are evaluated in a separate title in the context of Homer. That Homeric interpretations were conducted in an allegorical way transferred the mythological thinking depicted in Homer's works into philosophy by means of rationalization. Therefore it can be said that this paper is an effort to pave the way of rethinking about the relation between poetry and philosophy.

Keywords: *Homer, allegorical interpretation, poetry, mythology, philosophy.*

Giriş

Homeros üzerine yazılanlar devasa bir literatür oluşturmaktadır. Antik yunanın bu güçlü şairinin bizzat kendi varlığı belirsizse bile tarihteki tesirinin varlığı aşikârdır. Öyle ki modern dünyanın dahi; doğrudan değilse de dönüşümlü veya dolaylı yollardan; Homeros tesiriyle oluştuğunu iddia etmek zor değil. Hellenistik ve Roma dönemlerinde güçlenerek devam eden Homeros uzmanlığı İstanbul'da önemli bir birikim oluşturmuştu. Sonradan Rönesans ile Avrupa'ya yayılan Homeros uzmanlığının modern dünyayla bağlantısını görmek mümkündür¹¹ (Brisson, 2004: 137). Bu devamlılık içerisinde rol oynayan en önemli fail alegorik Homeros yorumları olmuştur. Roma döneminde hristiyanlık ve antik yunan pagan kültürünün hem toplumsal hem akademik bir kaynaşmasına şahit olmaktayız. Bunun temelinde ise eski çağlardan beri gelen alegorik Homeros yorumlamaları yatmaktadır. Homeros tanrıları alegorik yollarla rasyonalize edilmiş ve mevcut paradigmalara uyarlanmış görünmektedirler. Bu makale alegorinin başlangıcından Platon ve Aristoteles'teki görünümüne kadar geçen zamanı tarayarak; öncelikle Homeros ve mitolojik unsurlarla örülü şiirine değinecek; sonrasında ise mitolojinin; Brisson'un iddia ettiği gibi felsefe tarihi içerisinde, hem de filozoflarca nasıl korunmuş olduğunu irdeleyecektir.²²

Homeros ve Şiiri

Homeros M.Ö 8.yy dolaylarında yaşadığı tahmin edilen bir antik yunan şairidir. Kendisinden yaklaşık bir asır sonra geldiği düşünülen Hesiodos ile birlikte antik yunan şiiri ve mitolojisinin kurucularındandır. Sözlü kültürün ürünü olarak verdiği eserler İlyada ve Odysseia adıyla bilinir. Bu iki destan-şiir arasında İlyada önce

1 Homeros ve Bizans ilişkisi üzerine bazı eserler için bkz: Robert Browning, *Homer in Byzantium*; Nigel Wilson, *Scholars of Byzantium*; Kurt Weismann, *Greek Mythology in Byzantine Art*; C. Matzukis, *Homer within the Byzantine Framework* (Brisson, 2004: 187-188).

2 Bu makaleye ilham kaynağı olan ve mitolojinin felsefe içerisinde nasıl taşındığını anlatan kitap için bkz: Luc Brisson, *How Philosophers Saved Myths: Allegorical Interpretation and Classical Mythology*, 2004.

gelmek suretiyle elli seneye yakın bir fark olduğu iddia edilmektedir. Homeros'a atfedilen "Homerik Hymns" yani Homerik şarkılar yahut ilahiler adı verilen ve bunun yanı sıra "Destan çevresi" denilen bazı başka eserler de mevcuttur. Hatta hem Platon hem Aristoteles'in andıkları Margites isminde bir eser de Homeros'a atfedilmiştir.³³ Ancak Homeros denildiği zaman akla ilk gelenler İlyada ve Odysseia destanlarıdır.

Bu iki destan eski yunan toplumunda en çok bilinen destanlardır. Homeros'u ezberlemek ya da Homeros'u anlamak bahis konusu edildiği zaman hep bu iki destan dile gelmiştir. Homeros uzun bir zaman boyunca sözlü kültürün hâkimiyeti altında yalnızca ezberlenmiş; fakat daha sonra felsefenin ortaya çıkışına koşut bir biçimde sorgulanmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Homeros felsefenin başladığı zamanlarda dahi baş tacı edilen bir kaynak hükmündedir. Genel anlamda tarih ve coğrafyadan edebiyat ve felsefeye, eğitim ve siyasetten din ve ahlaka kadar çeşitli disiplinlerde Homeros derecesinde tesire sahip bir başka kaynak bulabilmek güçtür. Strabo ünlü coğrafya kitabında Homeros'u coğrafya biliminin kurucusu olarak takdim eder (Strabo, 1917: 5). Walter Kranz onun ilk filozof olduğunu ifade eder (Kranz, 1994: 1). Herodot Homeros'un Yunanlılara tanrıları öğrettiğini belirterek Yunan dininin oluşumundaki katkısını anlamamızı sağlarken (Finley, 1959: 74); şair Horatius Homeros'un ahlakı Stoa filozoflarından daha iyi öğrettiğini belirtir (Kranz, 1994: 2). Siyasi tesirinin boyutlarına örnek olabilecek bir şeyi ise Plutharkos'tan öğreniriz ki Homeros okumakla askeri bakımdan çok şey öğrendiğini söyleyen Büyük İskender yastığının altında İlyada ile uyumaktadır (De Romilly, 2007: 123). Anlaşılacağı üzere Homeros ismi hemen her türlü bilgi sahasının kaynağında yatan kültür verimini işaret etmektedir.

Homeros'un İzmir'de doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Yine

3 Platon'un sahihliği tartışmalı diyalogu İkinci Alkibiades eserinde (Cooper, 1997: 605) ve Aristoteles'in Nikomakhos'a Etik adlı eserinin altıncı kitabında Margites şiiri geçmektedir (Barnes, 1995: 3867). Bugün bu şiirin Homeros'a ait olduğu düşünülmemektedir.

tarihi kaynaklar ışığında doğum tarihinin M.Ö 8. yüzyıl olduğu söylenmektedir. Sakız Adası'nda hayatını sürdürmüş olduğu rivayet edilmekte olan şairin gözlerinin görmediği meşhur söylen-tilerendir. Aslına bakılırsa gerek yaşadığı dönem gerek yaşadığı yer olsun hakkındaki her şey o denli tartışmalı bilgilerden oluşmaktadır ki bu bilgilere kendisinin var olup olmadığı bile dâhildir. Bu meseleye tarih içerisinde Homeros Problemi⁴⁴ denilmiştir. Bununla kast olunan şey bugün Homeros eserleri olarak bildiğimiz İlyada ve Odyssea'nın gerçekten Homeros adında tek bir şahsiyete mi yoksa dönemlerden beri birikerek gelen bir geleneğe mi ait olduğu tartışmasıdır. Gelinek nokta itibarıyla ise bu tartışmadan bir sonuç hâsıl olduğunu söylemek güçtür. Homeros'un hayatı ve eserleri hakkında yazarlar arasında Plutarkos, Proklos ve Herodotos gibi isimler zikredilebilir.⁵⁵

İlyada ve Odyssea her ikisi de yirmi dört bölümden oluşacak şekilde tanzim edilmiş destan şiirlerdir. Her iki şiir de sözlü kültür ürünü oldukları için çok sonradan yazıya geçirilmiştir. Homeros'un bütünlüğünü savunanlarca dahi iki şiirin yazılışı arasında elli sene kadar bir zaman olduğu düşünülmektedir. İlyada bir savaşın hikâyesini anlatmakta iken Odyssea bu savaş içerisinde yer alan bir kahramanın başından geçenleri konu edinmektedir. Akhalar ile Troyalılar arasında geçen savaşın öyküsünü anlatan İlyada ile bu savaşta bulunmuş ve yurduna geri dönme-

4 İngilizce ifadesiyle Homeric Question ismiyle anılan bu mesele bilhassa 19.yy boyunca önemli tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bir tarafta Homeros diye bir şahsın ve eserlerinin bütünlüğünden yana olan bütünlükçüler diğer yanda ise Homeros'un tek bir şahıs ve eserlerinin tek bir elden çıkma eserler olmadığını savunan analizciler diye akademik dünya ikiye ayrılmıştır. Homeros Probleminin ne olduğu ve nasıl geliştiği üzerine bkz: De Romilly, *Homeros*, 2007.

5 Antik Yunan'da yazılmış olan Homeros biyografileri için Thomas Allen'ın düzenlediği *Homeri Opera* kitabı ya da Georg Westermann'ın orijinal ismi *Vitarum Scriptorum Graeci Minores* olan Latince kitabı temel başvuru kaynaklarıdır. Plutarkos bir biyografi yazarı olmakla ünlüdür. Proklos sonraki bir dönemin neo-platonist düşünürüdür. Homeros'un körlüğünü alegorik bir şekilde onun dünyevi olana körlüğü ilahi olana açıklığı olarak yorumlamıştır. Herodot'un biyografisinin ise bir başkasına ait olduğu düşünülmektedir.

ye çabalayan Odysseus'un öyküsünü anlatan Odysseia arasında benzerliklerin yanı sıra konu ve üslup bakımından önemli farklılıklar vardır. Her ne kadar bugün Homeros diye tek bir şahsiyetin yaşamadığını iddia edenler bulunmuyorsa da; Homeros'un bu iki eserin aynı elden çıkmadığı akademik çevrelerde genel kabul görmektedir (West, 2011: 388). Hatta Kranz İlyada ve Odysseia'nın yazarlarının aynı olmadığı fakat bunların aynı ekolden insanlar tarafından kaleme alındıkları kanaatindedir (Kranz, 1994: 9). Bu anlamda İlyada Odysseia'dan daha erken yazılmakla; bunun yanı sıra gerek konunun ele alınışı ve gerek üslup itibarıyla Odysseia'dan farklıdır. Bu bakımdan Homeros'un asıl eseri olduğu söylenebilir.

Homeros'un dünyasını anlamak ve anlamlandırmak başından beri bir çabanın konusu olmuştur. Homeros'un bahsettiği tanrı ve tanrılar gerçekte var mıydı? Şiirde anlatıldığı haliyle Olymposlu tanrılar insanlarla münasebet halinde miydi ve varsa bu nasıl bir münasebetti? Tanrıların arasında olup biten onca şeyin anlamı neydi? Bu tarz sorular ve benzerleri etrafında dönen zihni çabalar Homeros'u anlama ve anlamlandırma meselesi doğurmuştur. Şiirler yalnızca oldukları gibi kabul edilebilir ya da arkalarında başka anlamlar sakladıkları savunulabilir. Şiirleri oldukları haliyle kabul etmek onları salt bir kültür verimi ya da bir sanat eseri olarak anlayıp benimsemektir. Ancak bunun yanı sıra şiirleri oldukları haliyle kabul etmekten geri duran alegorik yöntem denilen bir yorumlama biçimi ortaya çıkmıştır.

Alegorinin Başlangıcı

Alegori Yunanca allos (ἄλλος) yani "diğer, öteki" ve agoreuein (ἀγορεύω) yani "söylemek" anlamına gelen kelimelerin birleşimiyle türemiştir. Bir şeyi diğer türlü söylemek anlamına gelmektedir. Analoji metafor ve alegori gibi kavramlar genellikle yakın kavramlar gibi algılanmaktadır. Ancak sözlük anlamlarıyla bakıldığında zaman analoji benzerliği ifade ederken; metafor mecaz ya da istiare anlamına gelmektedir ve daha çok edebi bir kullanım alanı bulunmaktadır. Alegori ise bir şeyi tamamen başka bir di-

ğer şey ile aktarma çabasıdır.⁶⁶ Bu kavram Platon ve Aristoteles metinlerinde “huponoia” şeklinde geçen ve “altta yatan şeyi anlamak” manasını veren ifadenin bir karşılığıdır (Brisson, 2004: 32). Gramerci Trypho’nun “Mecaz Üzerine” adlı eserinde alegori için “gerçek anlamı değiştiren söz” anlamı verilmektedir (Konstan, 2005: xiii). Alegorik yaklaşım ister ilahi ister insani kaynaklı olsun; bir metnin görülen anlamının dışında başka bir derin anlam barındırdığı fikrini ileri sürer. Buna göre metnin yazarı aslında ilk bakışta görülen anlamı değil; şifrelenmiş yahut gizlenmiş anlamı yaymak istemektedir. Bu gizlenmiş anlamı bulduğunu iddia eden yorumlayıcıya ise “alegorist” denilir. Alegori tarih boyunca genel hatlarıyla bu metin yorumlama sistematüğünü içeren bir anlama biçimi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Alegorik yöntemin ilk nerede ve nasıl başladığı üzerine konuşmak güç olsa da; mevcut veriler ışığında tarih içerisinde bu yöntemin ilk uygulandığı kişinin Homeros olduğu şüpheden uzak görünmektedir (Brisson, 2004: 32).

Alegorinin çıkış öyküsü karmaşıktır. Brisson’un belirttiğine göre iki sebepten alegorist yorumlamanın başladığı düşünülebilir. Birincisi canlılığını korumuş bir Homeros sevgisi giderek yükselen felsefi sorgulama karşısında Homeros’u savunmak istemiştir. Bir diğer sebep ise Platon’un Kratylos adlı diyalogunda Sokrates’in mükemmel bir örneğini sergilediği özel isimlere uygulanan etimolojik analizler yoluyla gerçekleşmiştir (Brisson, 2004: 32). Kratylos diyalogunda Sokrates kelimelerin yalın kat bir konvansiyon yoluyla oluşmadıkları; yasayıcı kimselerin şeylerin özlerine göre onları ürettikleri fikrini savunur. Kitap boyunca bu çerçeve dâhilinde çeşitli etimolojik tahliller vardır. Örnek olarak Homeros’un karakterlerine verdiği isimlerin gelişigüzel olmadıklarını savunmak üzere Sokrates; Hektor ve oğlunun isimlerini analiz eder. Hektor “sahip” anlamına gelmektedir. Oğlu Astya-

6 Örneğin genellikle Platon’un Devlet’inde bölünmüş çizgi ile anlattığı bilgi kuramına “bölünmüş çizgi analojisi”; mağara hikâyesiyle anlattığı şeye ise “mağara alegorisi” denilmektedir. Analoji iki şey arasındaki benzerlikten doğan ilişkiyi gösteren vasıtaya denirken alegori söylenilenden başka bir şeyi anlatmak demek oluyor.

naks ise kral anlamını içermektedir. Buradan hareketle Sokrates her iki ismin verilmesini aynı sebebe dayandırır (Cooper, 1997: 112). Platon'un bu örnekten hareketle bir analogist olduğunu iddia etmek doğru değildir. Kratylos örneği alegorinin ortaya çıkışıyla etimolojik analizin arasında nasıl bir bağ olabileceğini zihnen somutlaştırmak için işe yarar. Platon'un alegorist olup olmadığı konusu bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

Brisson'un belirttiği alegorist yorumlamanın muhtemel iki kaynağından ilki yani Homeros sevgisi düşüncesinin aynısına Morgan'da şahit olmaktayız. Morgan'a göre alegorik yaklaşım genel olarak ele alınan metnin müdafaasına yöneliktir ve metni bir başka anlam ihtiva ettiği gerekçesiyle savunmak demektir (Morgan, 2004: 63). Hatta alegorik yöntem mitleri rasyonalize ederek onları korumuştur (Morgan, 2004: 62). Şairden sonra sahneye çıkan iki isim vardır: bunlardan ilki tarihçi, diğeri ise filozoftur (Brisson, 2004: 163). Tarihçi ve filozof iki koldan Homeros'u incelemeye başlamış ve bu incelemelerle beraber aynı zamanda bir sorgulama baş göstermiştir. Antik yunan felsefesinin pre-Sokratik filozoflarca ortaya çıkışıyla beraber Homeros kritik edilmeye başlanmıştı (Brisson, 2004: 9). Homeros sevgisi ile hareket edenlerin Homeros'u korumaya çalıştıkları düşüncesi tartışmaya açıktır. Zira analogist yorumların uygulandıkları metni müdafaaya niyeti mi yoksa bir tür tahrif niyeti mi taşıdıkları değerlendirilmesi gereken bir konudur. Zira alegorik açıklama biçiminin temelinde yatan şey rasyonalizasyondur. Mitolojik figürleri ve bunlar arasında olup biten maceraları rasyonel bir anlama imkânına kavuşturmakla bir "yeniden üretim" gerçekleştirilmektedir. Aslında konuya daha derinlikli bakılacak olursa; rasyonalizasyon geçmişten gelen ve bugünden koparılıp ayrılamayacak denli kemikleşmiş kültür varlığının değişen anlayışlar ekseninde güncel zamana uyarlanmasıdır.⁷⁷ Bu anlamda rasyonalizasyonun bilhassa şiir formunda-

7 <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1256-allegorical-interpretation>. Alegorik yorumlama maddesinde dini referanslı yorumla beraber felsefi Homeros yorumlarından da bahsedilmektedir. Analoji için söylenen şu ifadeler ilginçtir: "Whenever the literature of a people has become an inseparable part of its intellectual possession, and the ancient and venerated letter

ki eserler tahtında düşünül­düğü zaman bir müdafaadan çok bir dönüştürmeyi iç­erdiği daha doğru görünmektedir. Dolayısıyla Brisson'un belirttiği alegorist yorumlamanın ilk kaynağı yani Homeros sevgisinin geçerliliği zayıf görünmektedir. Homeros zaten hali hazırda antik Yunanda eğitimin en önemli parçasıydı ve alegorist Homeros yorumları eğitim hayatında Lamberton'ın belirttiğine göre çoktan yerini almıştı. (Morris-Powell, 1997: 43) Ancak bununla birlikte alegorinin ortaya çıkışındaki ikinci etken olarak zikredilen adlandırma tahlilleri akla yatkın görünmektedir. Karakter adlarıyla bazı kavramlar arasındaki etimolojik benzerliklerin alegorist yoruma sevk etmesi mümkündür.

1962 yılında Selanik Kavala arasında bulunan Derveni papirüsü adlı milat öncesi 5. yüzyılın sonlarına tarihlenen yazmada Orfik bir şiirin ilahi isimlerin etimolojisi üzerinden alegorik biçimde yorumlandığı görülmektedir (Brisson, 2004: 32). Yazma metin 20. yüzyılın en önemli arkeoloji buluşlarından birisi sayılmıştır. Zira Avrupa'nın bu zamana dek bulunmuş en eski el yazması metnidir. Tarihi bakımdan belki de ilk alegorist yorum örneği Derveni papirüsüdür. Bu metinde bir yorumcu Orpheus'a ait bir şiirin alegorik yazılmış olduğunu belirterek şiiri yorumlamaktadır. (Laks-Most, 2001: 81) Derveni yazmasının ileride ele alacağımız filozof Anaksagoras'ın çevresine ait olduğu düşünülmektedir. (Laks-Most, 2001: 34) Alegorinin felsefi bağlamda en eski uygulamasının M.Ö 6. yüzyılda başladığı söylenmektedir (Konstan, 2005: xiii). İlk filozofların bu tarihlerde Homeros'a alegorik yöntemle yaklaştıkları iddia edilmektedir. Oldukça eski bir tarihte yaşamış edebiyatçılardan Regiumlu Theagenes'in (M.Ö 529 – 522) ilk alegoristlerden olduğu söylenebilir. Bir gramerci olan Theagenes Porphyrius'un aktardığına göre Homeros'un tanrılarının sıcak, soğuk, kuru ve yaş gibi doğal elementlere karşılık geldiğini hatta bazı durumlarda aptallık, âşıklık gibi psikolojik hallere denk düşüğünü iddia etmiştir (Konstan, xiv). Yine aynı dönemlerde

of this literature is in the course of time no longer in consonance with more modern views, to enable the people to preserve their allegiance to the tradition it becomes necessary to make that tradition carry and contain the newer thought as well."

yaşamış bulunan Pherekides ve Metrodorus için benzer alegorist yorum örnekleri verilmektedir (Konstan, 2005: xiv). Pherekides varlığı Zeus, Kronos ve Kathonie diye temel üç öğeye ayırmaktadır. (Laerteus, 2002: 57) Zeus ve Kronos gibi mitolojik figürleri alegorist biçimde yorumladığı ve felsefileştirerek rasyonalize ettiği görülmektedir. Metrodorus ise Homeros şiirlerindeki güçleri fiziki fenomenler biçiminde yorumlamıştır. (Laerteus, 2002: 72)

Alegorik yöntemin tek bir çerçevesi bulunmamaktadır. Ahlaki alegori, fiziki alegori, psikolojik alegori, tarihsel alegori ve hatta metafizik alegori türlerinden bahsedilebilir (Brisson, 2004: 1). Homeros tanrılarını ahlaki sembolizasyonlar şeklinde yorumlayabileceğiniz gibi; doğa elementleri şeklinde de yorumlayabilirsiniz ve bu yorumlar çeşitlilik arz eder. Theagenes'in görüleceği üzere hem fiziki hem ahlaki bir alegorist yorumcu olduğu söylenebilirken; Pherekides metafizik bir alegorist yoruma gitmiş görünmektedir. Metrodorus'un yorumlama tarzı ise yine fiziki alegori diyebileceğimiz türdendir. Tarihsel alegorik yorumlamanın en meşhur örneğini ise M.Ö 3. yüzyılda yaşamış Euhemerus'ta buluruz. Yunan tanrılarının zaman içinde hikâyeleri mitolojiye dönüşmüş tarihi karakterler olduklarını öne sürmüştür. Bugün dahi insanlar arasında geçerliliğini gözlemlemenin zor olmadığı bu anlayışın sahibi aynı zamanda bir şair olan Euhemerus'tur (Brisson, 2004: 2).

Bunun gibi daha birçoklarının Homeros şiirine ve şiirle gelen mitolojik figürlere, tanrı ve olaylara ne kadar farklı biçimlerde yaklaştıklarını ve bununla beraber her birisinin yaklaşımındaki temel birleşim noktasının rasyonalizasyon olduğunu gözlemleyebiliriz. Platon'a gelinceye kadar pre-Sokratik diye adlandırılan pek çok filozofun aslında önemli bir kısmının şair olduklarını ve bununla beraber yine önemli bir kısmının Homeros'u bilip yorumladığını belirtmek gerekmektedir. Pythagoras'ın ismini zikrettiğimiz Pherekides'in talebesi olduğunu söyleyerek başlayabiliriz (Laerteus, 2002: 382). Daha sonra gelen Ksenofanes, Parmenides ve Empedokles hepsi şair-filozof diyebileceğimiz türden **düşünürlerdir**. Zaten Parmenides'ten elimize tek kalan şey heksametron ölçüyle yazılmış bir şiirden ibarettir. Hatta bu şiirin tam anlamıyla Ho-

merik bir şiir olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki Parmenides'in şiirinde yalnızca beş kelime Homerik diksiyonda yeri olmayan kelimelerdir (Martin Henn, 2003: 1). Parmenides aynı zamanda Ksenofanes'in talebesidir. Ksenofanes de talebesi Parmenides gibi bir şairdir. Platon'dan çok daha önce Homeros eleştirisi yapmış oluşuyla tanınmaktadır. Homeros ve Hesiodos'tan bahsederek; ikisinin de tanrıları çarpık ve gayri ahlaki bir biçimde tasvir ettiklerini bildirir ve bu şairleri kıyasıya eleştirir. Atomculuğuyla tanıdığımız Demokritos aynı zamanda Homeros üzerinde söz sahibi bir kişiliktir. Etikten matematiğe fizikten müziğe kadar çok çeşitli dallarda eserler vermiş bir filozoftur. Demokritos'un bunların yanı sıra Homeros üzerine yazdığı bir eseri vardır. "Homeros üzerine ya da Doğru Telaffuz" isimli bu eserinde Homerik görgü ele alınmaktadır (Morgan, 2004: 96). Empedokles aynı zamanda heksametron ölçüyle yazılmış iki şiire sahip bir filozoftur. Doğa üzerine ve Arınmalar adında iki şiiri bulunmaktadır. Empedokles'i daha sonra Romalı Epiküryen şairlerden "De Rerum Natura" (Evrenin Yapısı) felsefi şiiriyle ünlü Lukretius kendisine model almış ve taklit etmiştir. Yine Empedokles için de şiirlerindeki dilin Homeros dünyasına ait olduğu söylenmektedir (Leonard, 1908: 9). Bir diğer pre-Sokratik filozof Anaksagoras doğal bilimler adlı eserinden yalnızca bazı fragmanları günümüze kalmış bir filozoftur. Doğa filozofları içerisinde "Nous" kavramını ön plana çıkararak tanınmaktadır. Daha sonra en meşhur alegorik Homeros yorumcularından olacak Metrodorus'un hocasıdır. Anaksagoras Homeros şiirinin "erdem ve adalet" üzerine kurulduğundan ilk bahseden kişidir (Morgan, 2004: 97). Bu sebeple Anaksagoras okulu için Homeros'un alegorik yorumunun başlatıcısı iddiaları vardır. Homeros şiirlerine ahlaki öğretiyi temel alan bir alegorik yaklaşım sergilediği iddia edilmektedir (Brisson, 2004: 36). Hatta Diels Kranz fragmanlarında geçtiği üzere bizzat Anaksagoras'ın kendisinin Homeros metinleri üzerinde alegorik yorum yaptığı belirtilmektedir: "*Anaksagoras mitolojik tanrıları yorumladı: Zeus akıl (Nous), Athena ise sanattır (tekhne)*" (Morgan, 2004: 98).

Görüldüğü üzere pek çok pre-Sokratik filozof ya şair yahut şair olmasa bile mühim bir Homeros yorumcusu konumundadır. Anaksagoras için ileri sürdüğü iddia edilen Zeus ve Nous yakınlığı ti-

pik bir alegori örneği sayılabilir. Pre-sokratikler Homeros'un kültür gölgesi altında yetişmiş ve dilin farkındalığına varmış önemli düşünürlerdir. Ancak dilin farkındalığını zirveye taşımış ve felsefi anlayışlarının merkezine oturtmuş bir zümre vardır ki felsefe tarihinde sofistler diye bilinmektedirler. Yine pre-Sokratiklerle aynı dönemlerden beri yetişmiş bu kişiler aynı şekilde Homeros üzerine uzmanlık geliştirmişlerdi. Sofistlerin yoğunlaştırdığı dil araştırmaları sonraki yüzyıllarda devam etmiştir. Sofistler pre-sokratik dönemin ardından dilin gücünü fark etmişlerdi. Nasıl ki Sokrates ile birlikte felsefe; bakışını ahlaki meselelere çevirdiyse; Sofistler buna muadil surette dilin kendi gücünü benimsemişlerdi. Bu bağlamda mitlerin ve şiirin statüsü üzerine çokça düşündüler (Morgan, 2004: 89). Sofistler için mühim olan dilin doğruyu ya da gerçeği ifade edip etmemesi değil; bizzat dilin bir dünya kurma konusundaki gücüdür. Bu anlamda Platon'un dil ve gerçeklik meselesine bakışı üzerinden Homeros'u değerlendirilişiyle sofistlerin arasında önemli bir fark vardır. Platon gerçeklik konusunda dili hesaba katmadan düşünmektedir. Böylelikle Homeros için ahlaki yargılara varmakta ve onu dışlamaktadır. Bu tavrın aksine Sofistler gerçekliğin ölçüsünün insan olduğunu bildiklerinden dilin gücü dışında bir gerçeklik aramamaktadırlar. Dolayısıyla Homeros'u bu anlamda çalışmalarının ve disiplinlerinin merkezine almak suretiyle baş tacı etmekteydiler (Morgan, 2004: 91).

Platon'un Protagoras diyalogunda ünlü sofist Protagoras sofistliği savunurken söylediği cümleler arasında Homeros ve Hesiodos'u nasıl gördüğünü ifade etmektedir: *"Sofistlik zanaati çok eskidir. Fakat eski zamanlarda düşmanlığa sebep olmamak için kimliğini gizlemiş ve saklanmıştı. Kimi zaman şair görüntüsüne girmiş, Homeros Hesiodos ve Simonides gibi, kimi zaman dini ritüel sahibi karakterlere bürünmüştür; Orpheus ve Musaios gibi"* (Cooper, 1997: 753). Yine sofistlerden Prodikus'un doğrudan alegorist Homeos yorumlamasına bakacak olursak; ekmeği Demeter'le, şarabı Dionysos'la, suyu Poseidon'la, ateşi ise Hephaistos'la özdeşleştirdiğini görürüz (Brisson, 2004: 37). Prodikus aynı zamanda Herakles'in hikâyesini ahlaki alegorist yorum bağlamında ele almıştır. Erdem ve mutluluğun arasındaki ilişki ekseninde Herakles'in hikâyesine yaklaşmıştır (Brisson, 2004: 37). Sofistler genel olarak alegorist yo-

rumlamaya hâkimdirler.

Yine Kinik okuluna baktığımızda alegorist yorumlama örneğinin gelişerek devam ettiğine şahit olmaktayız. Kinizmin kurucusu Antisthenes, Herakles ve Odysseus üzerinden önemli değerlendirmeler yapmıştır. Herakles'in eğitim meseleleri üzerine düşünen uzman bir pedagoğ olduğunu ve Odysseus'un ahlaken onu model aldığını söyler. Odysseus bu sayede Kirke'nin büyüsünden korunarak Kalipso'ya karşı Penelope'yi tercih edebilmiştir. (Brisson, 2004: 38) Antisthenes'in talebesi Kinik Diyojen ise hocasının izinden devam etmiştir. Diyojen aynı ahlaki alegorist yorumu Medea efsanesine uyarlamıştır. Kiniklerin kendi ahlaki öğretilerini esas alarak mitleri yorumladıklarını görmekteyiz (Brisson, 2004: 38).

Stoacılar Epikürcüler ve yeni-Platoncuların düşünceleri hakkındaki temel kaynak Cicero'nun *De Natura Deorum* (Tanrıların Doğası) adlı eseridir. Bu kitapta bazı isimler üzerinden Platon'un akademisi, Stoacılık ve Epikürcülük sembolize edilerek tartışılmıştır. Kitap Thales'ten Stoacılar kadar yirmi yedi ayrı antik yunan filozofunun tanrılar hakkındaki görüşleri üzerinde durur. Bu kaynaktan elde edilen bilgiler ışığında bakıldığı zaman Stoacılar tanrı adlarının etimolojik tahlili yoluyla kendi felsefi öğretilerini destekleme imkânı bulmuşlardı (Brisson, 2004: 45). Bu bakımdan alegorist yorumlamanın nadide örneklerini vermiş düşünürlerdir. Epikürcüler ise bilhassa Stoacıların karşısında alegorist yorumlamaya net bir biçimde karşı durmuş bir okuldur. Stoacıları ve alegoristleri tanrıları ve tanrısallığı bayağılaştırmakla suçluyorlardı (Brisson, 2004: 49).

Son olarak alegorist yorumlama bağlamında bahsedilmesi gereken önemli bir isim daha bulunmaktadır: Milattan bir yüzyıl sonra yaşamış bir gramerci olan Heraclitus.⁸⁸ Bugün mevcut bulunan "Homeros Meseleleri" (Homeric Problems) adlı kitabı Homeros yorumlaması üzerinedir. Eser baştan sona alegorist yorum tarzın-

8 Karanlık (the obscure) sıfatıyla meşhur Efes'li filozof Herakleitos ile karıştırılmamalıdır. Kendisi filozof olanından çok sonra yaşamıştır. Gramerci (the grammarian) ya da yorumcu (the commentator) sıfatlarıyla anılmaktadır.

da kaleme alınmıştır. Pek çok alegorisinin fiziki alegori olduğunu söyleyebiliriz. Homeros tanrıları arasındaki bütün ilişkilerin Heraclitus'ta tamamen fiziksel elementlere dönüştüğünü görmekteyiz. Bununla beraber yazdığı metin fiziki alegorilerin yanı sıra ahlaki alegoriler de içermektedir (Konstan, 2005: xıı). Belki de en önemlisi Heraclitus Platon'un bütün felsefesinin Homeros'tan çalıntı olduğunu iddia edecek kadar ileri gitmekteydi (Konstan, 2005: xxıı). Eserinde Platon ve Homeros arasında bu bağlamda önemli karşılaştırmalar bulunmaktadır.

Platon ve Aristoteles'te Homeros Yorumları

Platon'un yaşadığı zamanlarda çoktan Homeros alegorik bir biçimde yorumlanmaya başlanmıştı. Platon'un bu tarz yorumlamalardan haberdar olduğunu diyaloglarından anlayabiliyoruz. Devletin ikinci kitabında karakterler konuşurlarken: *"Hera'nın oğlu tarafından zincire vurulduğunu, Hephaistos'un anasını dayaktan korumak isterken babasının eliyle gökten fırlatılmasını, Homeros'un tanrılar savaşı diye anlattıklarını şehrimizde söyletmemeli. İster açık ister gizli kapaklı olsun, bütün bu masallar uzak kalsın şehrimizden"* denilmektedir (Platon, 2008: 67). Burada gördüğümüz üzere Sokrates uydurma olduğunu düşündüğü hikâyelerin mecaz anlatımlar içerdiği ihtimali üzerinde durmaktadır. Huponoia (ὕπνοια) kelimesiyle ifade edilen ve gizli kapaklı anlatım biçiminde tercüme edilen kavram alegorinin antik yunandaki ismidir. Sokrates alegorik yazılmış dahi olsa böylesi hikâyelerin yasaklanması gerektiğini söyleyerek alegorist yorumlamalardan haberdar olduğunu belli etmektedir. Kaldı ki ilerde değineceğimiz gibi Platon diyaloglarında bizzat Sokrates'in yaptığı bazı alegorist yorumlamalar bulunmaktadır.

Platon kendisinden önceki Ksenofanes ve Herakleitos geleneğini devam ettirerek⁹⁹ Homeros karşıtı kampta yer almış ve ideal dev-

9 Ksenofanes Platon'dan çok önce Homeros'u tanrıları gayri ahlaki biçimlerde tasvir ettiği sebebiyle eleştirmiştir. Bütün ahlaksızlıkları Homeros'un tanrılara atfettiğini söylemiştir. Herakleitos aynı şekilde Homeros'un şiir yarışmalarından kovulması gerektiğini beyan eder; hatta zincire vurulmasından bahsedecek kadar ileri gitmektedir.

letinden Homeros'u kovmuştur (Platon, 2008: 351). Platon bütün taklitçi sanatların hakikati tahrif ettiklerini; bu sebepten taklitçi sanatçıların dışlanmaları gerektiğini düşünmektedir. Bilhassa Homeros ve onu takip eden şairlerin tanrılar hakkında yalan yanlış ithamlarda bulduklarını ve ideal devlet için yetişecek nesillerin bu yalanları işitmemesi gerektiğini düşünen Platon; bu tavrıyla Homeros karşıtı filozofların en meşhurdur. Platon'un Homeros karşıtlığına rağmen yazdığı diyaloglar; Homeros alıntlarıyla dolup taşmaktadır. Bu karşıtlığın gerisinde Platon'un Devlet'inde geçtiği gibi filozofun her şeyini şairden öğrenmesine rağmen ona ihanet etmesi yatıyor olabilir. Filozof şairden öğrenmiştir fakat ona ihanet etmiştir (Platon, 2008: 352).

Platon diyalog usulü geliştirmiş ve felsefesini diyalog yoluyla edebi bir anlatıya dönüştürmeyi başarmıştır. Ne Ksenofanes, Parmenides, Empedokles gibi heksametron şiir yazmış; ne Anaksimender, Anaksagoras, Demokritos ve Herakleitos gibi aforizmalar söylemiş ne de sofistler gibi retorik çalışmalar ortaya koymuştur (Cooper, 1997: xviii). Her ne kadar Platon Sokrates'in öğrencileri arasında diyalog formunda yazan tek kişi değilse de; bu formu geliştirmiş olan kendisidir (Cooper, 1997: xviii). Hatta talebesi Aristoteles'in bile sonradan kaybolmuş diyalogları vardır. Ancak bu diyaloglardaki ana karakter Cicero'nun dediğine bakılırsa Sokrates değil Aristoteles'in kendisidir (Cooper, 1997: xviii). Platon gençliğinde bir şairdir fakat daha sonra bütün şiirlerini yakmıştır. Bunun sebebinin Sokrates ile tanışması olduğu söylenmektedir (Laertios, 2002: 132).

Platon Theaitetos diyalogunda her şeyin bir akış ve hareket halinde olduğunu düşünenler ve düşünmeyenler şeklinde bir ayırım yaparken düşünenler arasında Protagoras Herakleitos ve Empedokles gibi filozoflarla birlikte Homeros'un ismini anar (Cooper, 1997: 170). Düşünmeyenler safına ise yalnızca Parmenides'i yerleştirir. Sokrates başında Homeros gibi bir adam bulunan böylesi bir orduya karşı koymanın güçlüğünden bahseder. Homeros'un "Okeanos'un tanrılarının babası ve Tethys'in ise anası" olduğu yönündeki İlyada'da geçen mısraını söyleyerek muhatabına bu mısraın her şeyin akış ve hareketten meydana geldiğini anlatıp

anlatmadığını sorar ve karşılığında olumlu cevap alır (Cooper, 1997: 170). Bununla birlikte diyalogun ilerleyen bölümünde Sokrates; Homeros'un Okeanos ve Tethys'in "her şeyin kaynağı" olduğunu söylediğini belirtmektedir (Cooper, 1997: 199). Homeros üzerinden Platon'un ortaya koyduğu bu düşüncede her şeyin kaynağının su olduğunu söyleyen Thales'in iddiasının aynısını buluruz.¹⁰¹⁰ Burada önemli olan Sokrates'in alegorist yorumu andıran bir yaklaşım göstermesidir. Sokrates'in bir Homeros mısraının her şeyin akış ve hareketten meydana gelişine ilgisinden bahsetmesi Platon'un alegorist bir yorumcu olup olmadığı konusunda düşündürmektedir. Yine aynı diyalogta geçen başka bir ifade İlyada'da Zeus'un diğer tanrılara hitaben konuştuğu bölüme atıfta bulunmaktadır. Sekizinci kitapta Zeus şöyle söylemektedir:

*"İsterseniz tanrılar gelin deneyin
Altın bir halat sarkıtın gökten
Tekmil tanrılar tanrıçalar tutun çekin o halatı
Harcayın olanca gücünüzü
Gene indiremezsiniz efendiniz Zeus'u yeryüzüne.
Ama ben bir çekersem şöyle iyicene
Alırım yukarı sizi de toprağı da denizi de
Bağlarım Olympos'un bir sivri doruğuna halatı
Havalarda uçuşur ne var ne yok hepsi
Tanrılardan insanlardan üstünüm ben böylesine"* (Homeros, 2013: XIII, 15-25)

Zeus kendi üstünlüğünü bir metafora başvurmak yoluyla diğer tanrılara bildirmektedir. Gökten sarkıtılan bir altın halatın ucuna bütün tanrılar asılsalar dahi Zeus'u alt edemeyeceklerini iddia eder. Theatetos diyalogunun ilerleyen bölümünde Sokrates bu pasajda geçen altın halat tabiriyle Homeros'un güneşi kastettiğini belirtmektedir (Cooper, 1997: 171). Görüleceği gibi bu açık bir alegorist yorum tarzıdır. Altın halatın fiziki realiteye tekabül ettiğini

10 Okeanos'un suyu temsil ettiği yine İlyada'dan anlaşılmaktadır. XIV. Bölüm 200 ve 300. Pasajlarda "Okeanos ırmağı" ve "derin derin akan Okeanos" ifadeleri yer almaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki Okeanos'un suyu temsil ettiği Thales zamanında bilinmekteydi.

düşünmek; onu rasyonalize etmekten başka bir şey değildir. Bir başka Platon diyalogu olan Alkibiades'te¹¹¹ Sokrates; Homeros şiirlerinin tamamen adalet ya da adaletsizlik üzerine anlaşmazlıklarla ilgili olduğunu belirtmektedir (Cooper, 1997: 568). Bu defa bu yorumla Sokrates'in Homeros şiirlerini ahlaki bir alegorist biçiminde ele aldığı görülmektedir. Platon diyaloglarından çıkarılacak çok sayıda alegorist yorumu hatıra getiren yaklaşım bulunmaktadır. Örnekleri çoğaltacak olursak; Gorgias diyalogunun sonunda Sokrates bedenî hazların değersizliğini ispatlamak üzere Homeros'ta geçen bir hikâyeye müracaat eder. Zeus beden güzellikleri ahret yargıçlarını aldatmasın diye beden ve ruhun ayrıldıktan sonra sorguya çekilmeleri emrini vermiştir (Cooper, 1997: 866). Yine meşhur diyalog Sokrates'in Savunması adlı kitapta Sokrates'in ölüme giderken Akhilleus'tan destek aldığını görürüz. Akhilleus öleceğinin kendisine bildirilmesine rağmen arkadaşının intikamını alabilmek uğruna ölümü kabullenmiştir. Sokrates de aynı şekilde ölümü kabullenmelidir (Cooper, 1997: 26). Küçük Hippias'ta Sokrates'in "İlyada'nın kahramanı Akhilleus mu yoksa Odyssea'nın kahramanı Odysseus mu daha fazilet sahibi bir karakterdir" sorusuna karşılık; Hippias Homeros'un Akhilleus'u Odysseus'tan daha üstün gösterdiğini söyler. Sokrates'in iddiası bir şey konusunda en kolay yalan söyleyen kişinin aynı zamanda o konuda doğru bilgiye sahip olduğu yönündedir. Dolayısıyla Hippias'ın Akhilleus'u savunmasına karşılık Sokrates Odysseus'u savunarak metinden deliller getirmeye çalışır (Cooper: 1997: 923).

Platon görüldüğü üzere pek çok diyalogunda Homeros'tan bahsetmiş ve çeşitli vesilelerle onun şiirlerinden faydalanmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz alıntılarda Platon'un alegorist yorumlamalardan haberdar olduğunu; hatta yer yer bir alegorist gibi davrandığını söylemek mümkündür. Ancak Platon'un şiir ve mitoloji karşısındaki keskin tavrı hesaba katıldığı zaman bir alegoristten daha çok reddiyeci bir tavır sahibi olduğu anlaşılacaktır. Ancak yine de Sokrates'in Zeus'un altın halatını güneşe benzetmesindeki yaklaşım tarzı kafa karıştırıcıdır. Bütün bunlara rağmen Platon'un

11 Bu diyalogun sahihliği konusunda emin olunamamıştır.

mitler için “ister doğrudan ister mecaz olsunlar” yasaklanmaları gerektiğini söylemesi bir alegorist sayılamayacağını göstermektedir. Platon’un alegori karşılığını destekleyen başka bir pasaj Phaedrus diyalogunda yer almaktadır (Brisson, 2004: 38). Sokrates burada mitleri aklileştirerek izah etmeye çabalayan kişileri boş işlerle uğraşmakla itham eder. İronik bir biçimde onca mitolojik figürü rasyonalize etmeye çabalayacak kadar boş vakti olmadığını belirtir (Cooper, 1997: 510). Sonuçta Platon’un bütün bu örnekler ışığında alegorist yorumlardan etkilenmiş görünmekle beraber; bir alegorist sayılamayacağını tespit etmiş bulunmaktayız. Zaten Lamberton’un alegorist yorumlamanın antik yunan eğitiminin bir parçası olduğu iddiasını bu noktada yeniden hatırlayabiliriz. Platon muhtemelen aynı eğitimi almış ve bundan etkilenmişti.

Platon diyaloglarında gördüğümüz derecede bir Homeros bahsi Aristoteles için geçerli değildir. Platon’un dünyası ve Aristoteles’in dünyası bu bağlamda birbirinden farklıdır. Platon Homeros’la sıklıkla kavga ederken talebesi Aristoteles’in böyle bir derdi olmadığını açıkça görebiliriz. İddia odur ki Aristoteles’in kaybolan eserleri içerisinde tıpkı Platon diyaloglarındaki gibi şiirsel ve mitolojik göndermeler vardır (Morgan, 2004: 9). Ancak Aristoteles’in mevcut eserlerinden konumuza dair diğer filozoflarınkine benzer malumat elde etmek pek mümkün değildir. Aristoteles’in konuları daha teknik ve sistematik bir felsefe içermektedir. Aristoteles’e gelinceye kadar hiçbir felsefe yoktur ki mitoloji ile iç içe bulunmuş olmasın (Morgan, 2004: 32). Platon kendisinden önceki henüz mitolojiden ayrılaşmamış felsefelerle kıyasla felsefesini mitolojiden ayırmaya çalıştı. Bunun salt ahlaki gerekçelerden kaynaklandığı düşünülebilir. Aristoteles ise daha berrak bir zeminde felsefe ve mitolojiyi görme imkânına kavuşmuştur. Bunu Aristoteles’in şu mitoloji yorumundan anlayabiliriz:

“...şimdi olduğu gibi başlangıçta da insanları felsefe yapmaya iten şey hayret olmuştur. Onlar başlangıçta açık güçlükler karşısında hayrete düşmüşlerdir. Daha sonra yavaş yavaş ilerlemişler ve ay, güneş ve yıldızlara ilişkin olayları, nihayet dünyanın oluşumu gibi daha büyük sorunları ele almışlardır. Şimdi bir sorunu fark etmek ve hayret etmek kendisinin bilgisiz olduğunu kabul etmektir. Bundan dolayı efsaneyi seven

de bir anlamda bilgeliği sevendir. Çünkü efsane hayret verici şeylerden meydana gelir.” (Aristoteles, 1996: 83-84)

Aristoteles’in mit ve felsefeyi iç içe yorumlaması belki de zihninde artık onları ayırabilmesine bağlıdır. Artık mit ve felsefe ayrımının berraklaştığı bir döneme girildiğinin ve felsefenin otonom varlığını kabul ettirdiğinin bir işareti şeklinde düşünülebilir. Alegorik bir yönleme müracaat ettiğini gördüğümüz bu yorumunda Aristoteles kendinden önceki alegoristler gibi değildir. (Brisson, 29) Fiziki alegori, ahlaki alegori, tarihi alegori şeklinde farklı türlerini gördüğümüz alegorist yorumlamalardan ziyade; Aristoteles mitlerin rasyonelliğe yakın taraflarını öne çıkarmış ve mitoloji ile felsefeyi Platon’un kavgacı tavrının ardından barıştırmaya çalışmıştır. (Brisson, 2004: 27) Morgan’ın iddiası hatırlanacak olursa alegoristler aslında felsefeye karşı mitolojiyi müdafaa etmekteydiler (Morgan, 63). Fakat Aristoteles açısından felsefe ve mitoloji zıt şeyler gibi görünmemektedir (Brisson, 2004: 38). Bunu Metafizik’ten bir pasajla görelim:

“En uzak atalarımızdan kalan ve bir efsane şeklinde daha sonraki kuşaklara aktarılmış olan bir gelenek bize ilk tözlerin tanrılar olduklarını ve tanrısal olanın tüm doğayı içine aldığını söylemektedir. Bu geleneğin tüm geri kalan kısmı daha sonraları efsane biçimi altında kitleleri ikna etmek ve yasalara ve kamu çıkarına hizmet etmek amacıyla eklenmiştir. Böylece tanrılara insan biçimi verilmiş veya onlar hayvanlara benzer olarak temsil edilmişler ve onlara bu türden her çeşit belirlenimler eklenmiştir. Başlangıç temeli bu eklentilerden temizlendiğinde ve bu başlangıç yalnız başına yani ilk tözlerin tanrılar oldukları şeklinde ele alındığında bu görüşün gerçekten tanrısal bir ifade olduğu düşünülmelidir. Çeşitli sanatlar ve felsefenin muhtemelen çoğu kez mümkün olduğu kadar ileri götürülüp geliştirilmelerine ancak daha sonra tekrar kaybolmalarına karşılık bu görüşler adeta eski bilgeliğin zamanımıza kadar devam eden kalıntıları olarak korunmuşlardır. O halde babalarımızın ve daha eski öncellerimizin düşüncelerini bu kayıtlar altında kabul ediyoruz.” (Aristoteles, 1996: 518)

Aristoteles burada diğer bütün bilgi türleri zaman zaman kesintiye uğramış olsa dahi mitlerin hiçbir zaman kesintiye uğramadan devam ettiklerini belirtmektedir. Mitlerin siyasi ve sosyal amaçlı

fonksiyonlarına da değinen Aristoteles anlaşılan o ki kamu çıkarı neticesinde -belki de halk imgeleminin özgürce müdahalesiyle türeyen insanbiçimci eklentileri temizlemek kaydıyla mitolojiye övgüyle bakmaktadır. Aristoteles yalnızca övgüyle bakmakla yetinmemiş aynı zamanda bizatihi alegorist yorumlama örnekleri sergilemiştir. Kâinatı hareket ettiren ancak kendisi hareket etmeyen hareket ettiricinin Homeros'un İlyada'sında geçen altın halat hikâyesiyle benzeştirildiğini görmekteyiz (Brisson, 2004: 39). Platon'da güneşe benzetilmek suretiyle alegorist yorum örneğini gördüğümüz Zeus ve altın halat hikâyesine Aristoteles de kendi felsefesi bağlamında kayıtsız kalmamıştır. İlyada'daki kendisi sabit kalan fakat diğer bütün güçleri hareket ettiren bir üstün güç anlayışını kendi felsefesiyle bağdaştırmaktadır. Bu bakımdan Zeus ile Aristoteles'in "hareketsiz hareket ettiricisi" dolaylı yoldan aynı şey haline gelmektedir (Barnes, 1984: 699b32 - 700a6).

Sonuç

Homeros üzerine söz söylemiş hemen her filozofa bakıldığı zaman görüleceği gibi; ilk göze çarpan husus Homeros'ta kendi felsefelerinin "öz"ünü bulmalarıdır. Alegorist yorumlamanın altında yatan bir sebep de bu olsa gerek: Kendi düşüncelerini otoritesinden sual olunmaz bir şair-bilgeye onaylatmak. Antik yunan felsefesi incelendiği zaman Homeros şiirinin onun üzerindeki gücü ve etkisini görmek zor değildir. Sokrates öncesinde bildiğimiz hemen her filozofun Homeros'a kayıtsız kalmadıklarını görmekteyiz. Hatta pek çoğunun şair olduklarını ve şiirlerinin son derece Homerik lügate sahip olduklarını biliyoruz. Ardında bıraktığı tek şiiriyle Parmenides bunun en önemli örneğidir. Mesela Thales'in her şeyin sudan ortaya çıktığı iddiasını aynıyla İlyada'da buluyoruz. Atomculuğuyla öne çıkan Demokritos'un aslında bir Homeros uzmanı oluşu ilk bakışta şaşırtıcı geliyor. Anaksagoras'ın alegorist yorum okulunun kuruculuğunu yapması ve Nous ile Zeus'u beraber düşünmesi yine manidardır. Empedokles Romalı şair Lucretius'un kendisini taklit edeceği denli iyi bir Homerik şairdir. Son olarak Aristoteles'in Zeus ile "hareket etmeyen hareket ettiricisini" bir görmesi mitoloji ve felsefe arasında bağ kurmanın hiç de zor olmadığını göstermeye yetecektir. Bu örnekler arasın-

da yalnızca Platon'un kendine has bir yeri koruduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bunların ötesinde felsefi planda dilin önemini yeniden düşünmek gerekmektedir. Bu bağlamda felsefenin en az akılla yapıldığı kadar dille de yapıldığını; belki daha çok dille yapıldığını iddia etmek mümkündür. Homeros mitolojik unsurların yanı sıra bir dil ve lügat ortaya çıkarmıştı. Herodotos'un belirttiği gibi şiirlerinde tanrı ve tanrıları öğretmişti lakin aynı zamanda oluşturduğu şiir dilinin katkısıyla siyasi birlik sağlanmasında büyük rol oynamıştır.¹²¹² Bu bakımdan mesela Sofistlik felsefe tarihi içerisinde dilin felsefi meselelere öncelliğini görmüş ve benimsemiş dikkat çekici bir akımdır. Ancak Sokrates'in ahlaki gerekçelerle onları suçlaması elbette yadsınamaz. Sonuç olarak Alegorist yorumlamanın bütün bu bilgiler ışığında bizatihi dilin fonksiyonunu hesaba katma lüzumu hissetmediğini görebiliriz. Alegorist yorumlama temelde geçmişin şiirsel mirasını bugüne taşıma kaygısına hizmet eden rasyonel ve ideal bir vasıta görünümü vermektedir. Her ne kadar bu makale kapsamında değinilmemiş olsa da alegorik yöntem daha sonraları kutsal kitap yorumlamalarında kullanılmıştır. Bugün hermeneutik diye bildiğimiz çalışma sahasının kökeni aslında alegorik Homeros yorumlamalarıdır.¹³¹³

12 Homeros şiirlerinin panatheneia şölenlerinde okunmak üzere tanzim edilen ve yunanlıları bir arada tutmak üzere kullanılan, çağlar boyunca oluşmuş panhelenistik bir birikim olduğunu savunan bazı eserler için bkz: Gregory Nagy, *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*; Cedric Whitman, *Homer and the Heroic Tradition*.

13 Hermeneutiğin kökeni olarak alegorik Homeros yorumlamalarını da içerisinde barındıran Hermeneutik üzerine yazılmış bir kitap için bkz: Anthony Thiselton, *Hermeneutics: An Introduction*.

Kaynakça

- Aristoteles, *Metafizik*, çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1996.
- Barnes, Jonathan, *The Complete Works of Aristotle*, Princeton University Press, 1995.
- Brisson, Luc, *How Philosophers Saved Myths*, The University of Chicago Press, 2004.
- Cooper, John, *Plato: Complete Works*, Hackett Publishing Company, 1997.
- De Romilly, Jacqueline, *Homeros*, çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2007.
- Finley, M.I, *The Greek Historians The Essence of Herodotus Thucydides Xenophon Polybius*, New York The Viking Press, 1959.
- Henn, Martin J, *Parmenides of Elea: A Verse Translation with Interpretative Essays and Commentary to the Text*, Praeger, 2003.
- Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat – A.Kadir, Can Yayınları, 2013.
- Kranz, Walter, *Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar*, çev. Suat Baydur, Sosyal Yayınlar, 1994.
- Laks, Andre & Most Glenn, *Studies On the Deroeni Papyrus*, Oxford University Press, 2001.
- Laerteus Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Leonard, William Ellery, *The Fragments of Empedocles*, Chicago The Open Court Publishing Company, 1908.
- Morgan, Kathryn, *Myth and Philosophy From The Pre-Socratics to Plato*, Cambridge University Press, 2004.
- Morris, Ian & Powell Barry, *A New Companion to Homer*, Brill Leiden New York Köln, 1997.
- Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu – M.Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, XIII. Baskı 2008.
- Russell, Donald A., Konstan, David, *Heraclitus: Homeric Problems*, Atlanta: Society of Biblical Literature, 2005.
- Strabo, *Geography*, trans.: Horace Leonard Jones Vol.1, Harvard University Press, 1917.
- West, Martin, *The Penrose Lecture The Homeric Question Today*, Proceedings of the American Philosophical Society, Vol.155 No.4 December 2011.